

Ziekenhuis Llievensberg

Het nieuwe gezicht van Hoogvliet

STRAATBAKSTEEN IN DE WERKOMGEVING

Inspirerend en motiverend effect

Boulevard Noordwijk straalt
weer allure badplaats uit

CONTOUR

STRAATBAKSTEEN

FORUM OVER
RUIMTELIJKE INRICHTING
APRIL 2005

#07

INHOUDSOPGAVE

4 / 8

In Hoogvliet maken de komende jaren maar liefst 5.000 van de 17.000 woningen plaats voor nieuwbouw. De in de jaren tachtig en negentig sterk verpauperde Rotterdamse deelgemeente krijgt een tweede kans. Opvallend is het commitment van bewoners, corporatie en deelgemeente. Bestuurder Jacqueline Cornelissen geeft inzicht in het geheim van het succesvolle herstructureringsproces.

13 / 15

Daaf Ledeboer, adviseur vormgeving openbare ruimte van de gemeente Deventer, draagt straatbaksteen een warm hart toe. Maar het gebruik ervan moet wel passen in de inrichting van de openbare ruimte van stad of dorp en het verhaal dat daarmee verteld wordt.

26 / 27

In deze Uitgelezen bespreekt Michiel Nieuwenhuys twee boeken in relatie tot de openbare ruimte, te weten 'Landschapsarchitectuur en stedenbouw '01-'03' en 'BVR NL Ruimte en Regie'.

9

Commissaris van de Koningin in Noord-Holland, Harrie Borghouts, wil bij de nieuwbouwplannen van het provinciehuis in Haarlem een vergissing ongedaan maken. Op de binnenplaats ligt een laag asfalt met straatbaksteenprint en dat noemt Borghouts 'je reinste kitsch'. Hij stelt voor dit te vervangen door warme, kleurrijke echte straatbakstenen.

16 / 21

In het thema-artikel van deze Contour aandacht voor straatbaksteen in de werkomgeving. Een goed ingerichte locatie inspireert zowel personeel als bezoekers. We bekeken vier uiteenlopende locaties waarin de werkomgeving met de inzet van straatbaksteen duidelijk aan kwaliteit heeft gewonnen.

28 / 31

De binnenstad van Leeuwarden heeft een geslaagde herinrichting achter de rug. De gemeente verwacht de slag om het winkelende publiek gewonnen te hebben na het versterken van de karakteristieken in het straatbeeld van de Friese hoofdstad.

10 / 12

Met een beperkt budget en een uitgekende vormgeving is de Koningin Wilhelminaboulevard in Noordwijk weer de trots van gemeente, inwoners en bezoekers. De boulevard heeft, mede door het gebruik van straatbaksteen, weer de allure die een internationale badplaats verdient.

22 / 25

In het tweede deel van de serie Steden aan de rivier wordt de historische en tegenwoordige relatie van de Hanzesteden Hattem, Zwolle en Kampen met straatbaksteen belicht. In de drie steden zijn nog volop sporen uit het verleden zichtbaar.

COLOFON

Contour Straatbaksteen is een uitgave van de Stichting Promotie Straatbaksteen. Het tijdschrift wil een forum en inspiratiebron zijn voor alle professionals betrokken bij de ruimtelijke inrichting in Nederland.

Redactie

Dick Tommel (hoofdredacteur),
Elize Aalbers, Theo van Baal, Tanja Bongers,
Climmy Hanssen, André van den Hul,
Michiel Nieuwenhuys

Raad van Advies

Paul van Beek (Paul van Beek Landschappen BNT), Willem van der Made (directeur Stadsontwikkeling gemeente 's-Hertogenbosch), Margot van Niele (directeur Kalliste Woningbouwontwikkeling), Jan Stigter, (stedenbouwkundige Dienst Ruimtelijke Ordening gemeente Amsterdam)

Stichting Promotie Straatbaksteen

Postbus 80523, 2508 GM 's-Gravenhage
T 070 - 7503100, F 070 - 3544631
E info@straatbaksteen.com
I www.straatbaksteen.com

Bladmanagement

Van Zandbeek corporate communicatie,
Harrit Hoppenbrouwers, André van den Hul,
Fred Wijers

Vormgeving

Ten Bosch design, Esther van Gompel

Fotografie

Ruud Peijnenburg (cover, foto's pagina 17)
Picture Productions (Hans Hebbink),
Michiel Sablerolle (foto's pagina's 4, 6 (rechts) en 8), Cor Vos (foto's pagina's 6 en 7),
Provincie Noord-Holland (foto pagina 9),
Jan Sluiter fotografie (foto's pagina's 11 en 12),
PANDION - Peter van Bolhuis (bovenste foto's pagina 21), Paul van Beek Landschappen (onderste foto pagina 21), Feikema (foto's pagina's 28 en 30, Het Hooge Noorden (foto's pagina's 29 en 31)

Overname uit Contour Straatbaksteen is toegestaan, mits bronvermelding.

STICHTING PROMOTIE
STRAATBAKSTEEN

INSPIREREND

Een ruime, frisse en overzichtelijke werkplek werkt positief op de inspiratie van de medewerkers van het bedrijf of de instelling. Daarmee vertel ik u niets nieuws, dat blijkt telkens opnieuw uit diverse onderzoeken. In die studies ligt echter vaak de nadruk op het interieur van de werkplek, maar ook de buitenruimte - het exterieur van kantoor, fabriek of instelling - speelt een belangrijke rol als het gaat om stimuleren en motiveren van medewerkers. De redactie van Contour Straatbaksteen bekeek vier uiteenlopende werklocaties waar met het gebruik van straatbaksteen een duidelijke kwaliteit aan de omgeving is toegevoegd, tot tevredenheid van personeel en bezoekers.

Van een andere schaalgrootte is de kwaliteitsimpuls die wordt gegeven aan de leefomgeving in de Rotterdamse deelgemeente Hoogvliet. Door het vernieuwen van maar liefst 5.000 woningen wordt de leefbaarheid stevig opgekrikt; een proces waarin bewoners, corporaties en deelgemeente nadrukkelijk samenwerken. Bestuurder Jacqueline Cornelissen geeft graag haar visie op de transformatie van Hoogvliet van verpauperde deelgemeente tot moderne stad met een dorps karakter.

We namen ook een kijkje bij twee uiteenlopende projecten die beide hetzelfde doel hadden: de buitenruimte weer aantrekkelijk maken voor het publiek. In het geval van Noordwijk betrof het de herinrichting van de Koningin Wilhelminaboulevard die ervoor zorgde dat de badplaats haar allure heeft herwonnen. Enkele honderden kilometers verderop, in Leeuwarden, zorgde het herstellen van karakteristieken in het straatbeeld van de binnenstad voor de gewenste aanzuigende werking van het Friese publiek.

Het tweede deel van de nieuwe serie Steden aan de rivier zoomt opnieuw in op de IJssel. In het vorige nummer openden we met Deventer, Zutphen en Doesburg, nu is het de beurt aan de noordelijke Hanzesteden Hattem, Zwolle en Kampen. Ook bij dit drietal is de aanwezigheid van straatbaksteen nog immer een wezenlijk onderdeel van het hedendaagse straatbeeld. Ten slotte geeft Daaf Ledeboer, adviseur vormgeving openbare ruimte van de gemeente Deventer, zijn visie op het gebruik van straatbaksteen. Hij is zeker voorstander van toepassing van het materiaal, mits het past in het verhaal dat de stad of het dorp met de inrichting wil vertellen.

Kortom, ook in dit eerste nummer van 2005 zijn we erin geslaagd interessante projecten en personen voor het voetlicht te halen. Ik wens u veel inspiratie bij het lezen van deze uitgave!

Dr. D.K.J. Tommel

voorzitter Stichting Promotie Straatbaksteen

Jacqueline Cornelissen poseert graag bij haar trots: het Maaskwadrant, het eerste nieuwe wijkje in Hoogvliet, tegen de boorden van de Oude Maas.

‘Eindpunt Hoogvliet, kroniek van een getto’ luidde de veelzeggende titel van een documentaire die de NCRV in 1994 uitzond. Achteraf gezien had die tv-uitzending juist een erg positief effect en vormde ze de officieuze start voor een herstructureringsproces dat zijn weerga niet kent. Maar liefst 5000 van de 17.000 woningen in de Rotterdamse deelgemeente vallen de komende jaren onder slopershamer om plaats te maken voor meer gevarieerde woningbouw. Jacqueline Cornelissen staat als verantwoordelijk dagelijks bestuurder in het middelpunt van de grootschalige herinrichting van háár Hoogvliet. “Iedereen verdient hier een tweede kans.”

SELF MADE POLITICA JACQUELINE CORNELISSEN TROTS OP VERLOOP HERSTRUCTURERINGSPROCES

Hoogvliet grijpt tweede kans met beide handen aan

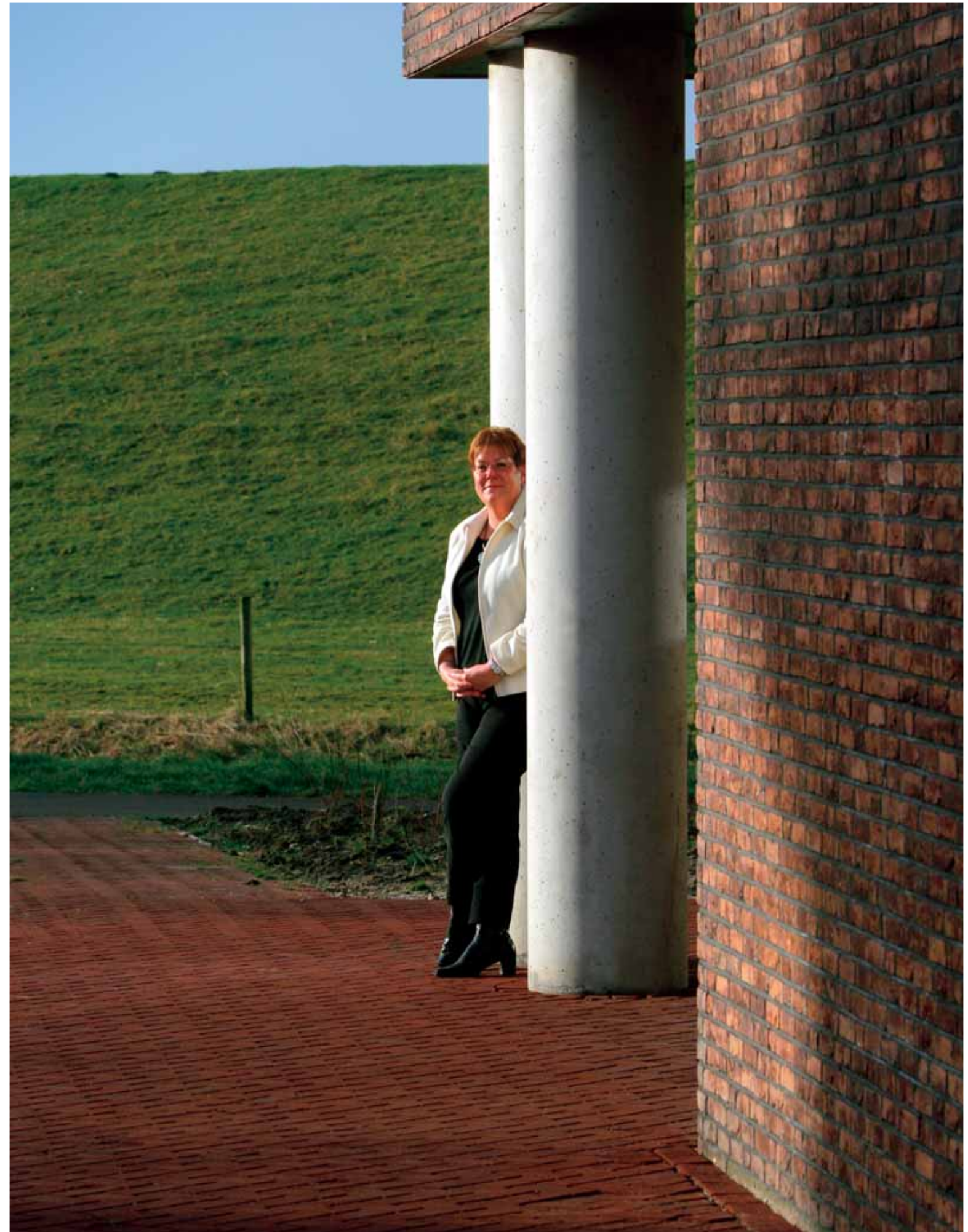
De associaties met Hoogvliet zijn legio en (nog) overwegend negatief. Statistisch de groenste deelgemeente van Rotterdam, maar de beelden van junks, verpaupering, criminaliteit en veel sociale onrust staan menigeen veel meer op het netvlies. De tuinstad, kort na de Tweede Wereldoorlog door Ebenezer Howard ontworpen om de werknemers van de snel opbloeiende petrochemische industrie in de Rotterdamse haven huisvesting te kunnen bieden, was tien jaar geleden op sterven na dood; het wachten was op de finale klap. Cornelissen herinnert zich de omwenteling nog als geen ander. “Die NCRV-documentaire heeft bij de inwoners van Hoogvliet erg veel losgemaakt. Dat was de druppel; het kon zo niet verder, dit was geen leven. Zelfs de politie durfde nauwelijks op te treden, die viel een huis pas binnen als er al geschoten was.”

In diezelfde periode speelde er nog een wezenlijke ontwikkeling die aan de basis stond van de politieke carrière van Cornelissen. Zij sloot zich midden jaren tachtig aan bij een lokale partij, IBP. Deze

Initiatiefgroep Boomgaardshoek en Platen ontstond na de dreigende annexatie van drie Hoogvlietse wijken door buurgemeente Poortugaal en de daaruit voortkomende protesten. Wat begon als een geintje van enkele ontevreden bewoners, is inmiddels uitgemond in serieuze politiek, gesteund door veel inwoners van Hoogvliet. De partij van selfmade politica Cornelissen telt inmiddels immers 11 van de 19 beschikbare zetels in de deelraad.

DRASTISCHE MAATREGELEN

Terug naar de problematiek in Hoogvliet. In 1998 werd het totale woningbezit - nu voor zeker tachtig procent sociale huur, straks moet dat minder dan vijftig procent zijn - onder de loep genomen en daarop volgden drastische maatregelen. “We moesten wel, er was al veel leegstand met alle bijbehorende problemen. Huisvesting in Hoogvliet bestaat veelal uit erg krappe portiek- en galerijflats uit de jaren vijftig en mogelijk nog kleinere ouderenwoningen. We hebben toen besloten >

Oud en nieuw Hoogvliet tegenover elkaar. De verpauperde winkels met groezelige bovenwoningen maken plaats voor gevarieerde woningbouw als in het Maaskwadrant (foto's midden en rechts).

om alle woningen kleiner dan 56 vierkante meter te laten slopen en dat betekende niet minder 5000 huizen tegen de vlakte." Na talloze huiskamer-gesprekken, informatieavonden, buurtbijeenkomsten en andere vormen van overleg, stemde het merendeel van de Hoogvlieters in met de rigoureuze plannen en tot op de dag van vandaag lijkt die commitment vastgehouden.

"Natuurlijk zijn er altijd incidentele gevallen die het liever anders gezien hadden", zegt Cornelissen. "We hebben tevoren duidelijke voorwaarden gesteld: iedereen die in Hoogvliet wil blijven wonen, kan blijven, de hele herstructurering wordt voorspelbaar en beheersbaar en de overlast, die toch jaren gaat duren, mag niet onwerkbaar zijn. Dat zal mensen gerustgesteld hebben, maar het belangrijkste is dat we structureel met de bewoners in gesprek zijn gebleven. Wij, en dan bedoel ik vooral ook de directeurs van de betrokken woningcorporaties, hebben ons nooit verscholen. Het gaat erom dat je mensen serieus neemt en met respect behandelt,

daar kunnen andere bestuurders nog wel wat van leren. Je moet niet vergeten dat het voor bewoners erg ingrijpend is, je haalt in veel gevallen de grond onder hun bestaan weg en ze moeten maar afwachten wat ze ervoor terug krijgen. Daarom word ik ook zo nijdig als collega-wethouders van buiten Hoogvliet mij zeggen: 'Maar Jacqueline, weet je wel hoeveel avonden er in zo'n informatieproces gaan

"We zijn structureel met bewoners in gesprek gebleven"

zitten'. Als politiek vertegenwoordiger ben je nu eenmaal continu aanspreekbaar, anders moet je snel iets anders gaan doen. Natuurlijk vreten die avonden en bijeenkomsten veel tijd, maar ik ben ervan overtuigd dat de energie die we daarin

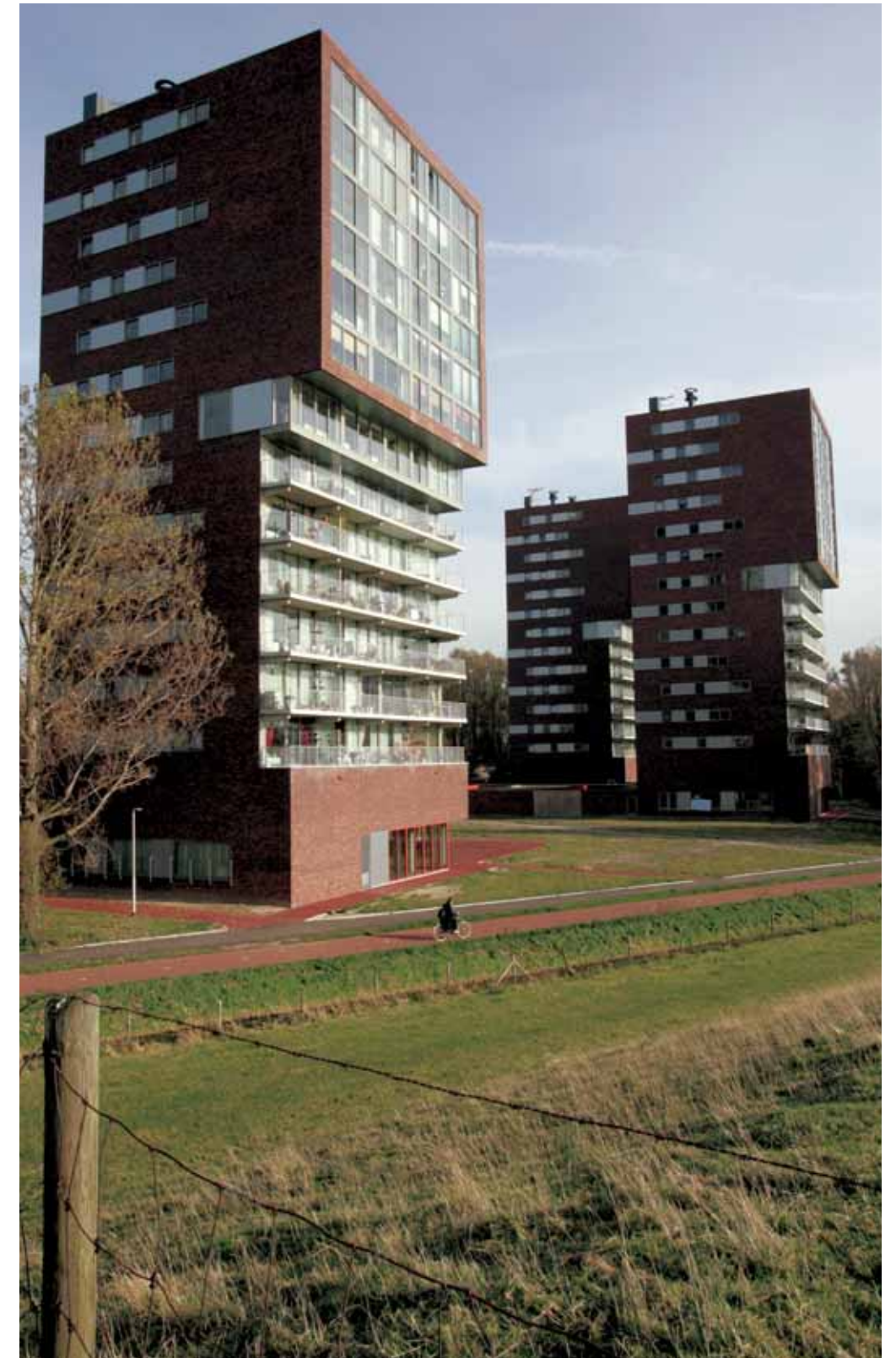
gestoken hebben, zich dubbel en dwars terugverdiend heeft en aan de basis staat van het succes."

BELANGEN VAN DE CONSUMENT

Haar sociale principes en bevoegdheid maken dat ze meer dan eens botst met commerciële partijen en als projectontwikkelaars die het in haar ogen niet zo nauw nemen met de belangen van de consument. "Ik ben niet erg dol op projectontwikkelaars die winstmaximalisatie als enige doelstelling schijnen te hebben. Als ik zie wat die af en toe in andere delen van Nederland afleveren, dan schaam ik mij dood. Hebben ze wel naar de houdbaarheidsdatum van hun product gekeken, vraag ik mij dan echt af. Hebben ze wel geïnformeerd en geluisterd naar de wensen van de toekomstige bewoners." Gelukkig heeft Cornelissen een andere relatie met de corporaties die het gros van de 5000 nieuwe woningen in Hoogvliet ontwikkelen. Ze laat geen mogelijkheid onbenut om de eendrachtige samenwerking te roemen. "Wij, bewoners, corporaties en deelgemeente, hebben hele duidelijke

"Over tien jaar is Hoogvliet een prachtige stad met een dorps karakter"

afspraken gemaakt. Het is één voor allen, allen voor één. In zes jaar tijd hebben we enorm veel bereikt, zo zijn er onder meer vier structuurschetsen vastgesteld waarin alle stedenbouwkundige uitgangspunten vastliggen, is de Provinciale Planologische Commissie akkoord en is feitelijk de weg vrij. Over tien jaar is Hoogvliet een prachtige stad met gevarieerde woningbouw waar alle sociale milieus hun plek hebben, of je nu een minimuminkomen hebt of een topbaan. Ik vind dat we dat ook verplicht zijn aan de inwoners van Hoogvliet, de tijd is voorbij dat zij zich zomaar aan de kant lieten zetten, deze mensen weten heel goed wat ze willen en hoe ze hun leven willen vormgeven. En daarin gaan we best ver, zijn we zelfs een beetje gek. Zo heeft corporatie Maasoevers huurflats gerealiseerd waarvan de bewoners zelf de indeling hebben kunnen bepalen. Ze mogen zelf aangeven waar ze binnenmuren willen hebben, dus of ze bijvoorbeeld twee slaapkamers of één hele grote willen hebben. Dat is niets bijzonders in de koopsector, maar voor de huursector wel, zeker in Hoogvliet >

waar flexibiliteit én huisvesting nou bepaald niet samen gingen.”

NADRUKKELIJKE BUITENRUIMTE

Uiteraard gaat veel aandacht uit naar de nieuwe typen woningbouw in Hoogvliet, maar in de stedenbouwkundige visies is ook nadrukkelijk plaats ingeruimd voor de buitenruimte. De erfenis vanuit de tuinstad van weleer wordt goed opgepakt, stelt Cornelissen.

“De aanwezigheid van veel groen is altijd een pluspunt van Hoogvliet geweest en ook nu is dat een van onze speerpunten. Zo hebben we afspraken met het Wereld Natuur Fonds voor de ontwikkeling van groen langs de Oude Maas. Dit komt voort uit het plan Levende Rivieren dat WNF met de baksteen-industrie heeft opgezet. Daarbij gaan natuurontwikkeling en baksteenproductie hand in hand.

“Ik erger mij aan de ‘hit-and-run’ praktijken van veel projectontwikkelaars”

Maar ook water is een belangrijk element, het totale oppervlak van onze gemeente bestaat nu uit vier procent water, dat moet naar zeven procent. Dat betekent concreet 28 hectare water extra. Gemiddeld gaan we ook naar 1,8 parkeerplaats per woning, dus ook daarvoor is veel extra ruimte nodig. Neem daarbij ook een omvangrijk speelplaatsenplan en duidelijk is dat we niet alleen investeren in woningen, maar ook in de directe omgeving.”

En dan komt het gesprek toch nog even op de rol van projectontwikkelaars in de ontwikkeling van de openbare ruimte. Cornelissen, nu op felle toon: “Ik erger mij aan de ‘hit-and-run’ praktijken van veel ontwikkelaars. Woning klaar, sleutel overhandigd en weg zijn ze. Twee jaar geleden is hier het

Maaskwadrant opgeleverd, een erg aantrekkelijk wijkje met 130 frisse en echt goede woningen. Maar dan krijg ik toch weer een aanvaring met de ontwikkelaar als die zijn taak niet serieus neemt. Het is voor hen om een of andere reden toch niet mogelijk om een integrale planning te maken en ervoor te zorgen dat behalve de woning ook gelijktijdig de ruimte eromheen ingericht is. De woningbouwprojecten die straks onder onze verantwoordelijkheid als stuurgroep vallen, worden eerst volledig afgerond voordat ze worden opgeleverd.

POLITIEKE AMBITIES

De volgende afspraak wacht, maar we rijden nog snel even naar het eerdergenoemde wijkje Maaskwadrant dat nu al symbool staat voor het nieuwe Hoogvliet. Cornelissen is erg te spreken over de kwaliteit ervan. De roodbruine woningen

zijn omgeven door rode straatbakstenen, materiaal dat de komende jaren nog vaker gebruikt gaat worden als het aan haar ligt. In de auto, waar ze en passant vertelt dat Hoogvliet inmiddels een van de veiligste deelgemeenten van Rotterdam is, vragen we naar haar politieke ambities. Als het bestuurlijke gezicht van het succesvolle Hoogvlietse herstructureringsproces lijkt de functie van wethouder of burgemeester niet zo heel ver weg. Cornelissen houdt zich op de vlakte. “Ik blijf zeker tot 2006 hier in Hoogvliet en daarna zien we wel verder. Ik ben niet zo’n verschrikkelijk politiek dier, ik heb mijn carrière nooit uitgestippeld en dat doe ik nu ook niet. Mét en vóór mensen werken, dat blijft mijn uitdaging.” ■

JACQUELINE CORNELISSEN

- Sinds 1988 raadslid voor de IBP.
- Sinds 1998 Dagelijks Bestuurder Ruimtelijke Ordening van de deelraad Hoogvliet.
- Getrouwd en moeder van twee dochters.

COLUMN

MR. H.C.J.L. BORGHOUTS, Commissaris van de Koningin in Noord-Holland

De geschiedenis van de ruimtelijke ordening in Nederland kenmerkt zich door een aantal belangrijke ontwikkelingen, zoals de industrialisatie, de bouw van (aanvankelijk erbarmelijke) arbeiderswoningen, de snel toenemende bevolking, en de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog. Het belang en de moeilijkheidsgraad van een planmatige inrichting van Nederland zijn alleen maar toegenomen met de komst van meer mensen, meer bedrijven, meer woningen, meer mobiliteit, en meer verschillende ruimteclaims. Inmiddels zijn we vooral in de Randstad op het punt beland dat het echt woekeren is met de ruimte.

De provincies sturen de inrichting van Nederland op hoofdlijnen, en zij maken daartoe al zo’n 80 jaar Streekplannen. De provincie Noord-Holland probeert via het streekplan de cultuurhistorische en landschapelijke kwaliteit zo goed mogelijk te waarborgen. Daarnaast zijn voor ons leefbaarheid, duurzaamheid en bereikbaarheid de uitgangspunten bij het zo goed mogelijk afwegen van de ruimtebehoeften voor wonen, werken, landbouw, recreatie, groen en natuur.

De inrichting van de binnensteden, de bestrating van pleinen en winkelpromenades, is een zaak van de gemeenten. Zij gaan over de stenen. De tendens die je dezer dagen ziet, is een reactie op de eerdere verrommeling van het straatbeeld. Er ontstond een sterke behoefte aan sober strak, rustig, en het gebruik van hoogwaardige materialen. Vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw is daaraan tegemoet gekomen door de herinrichting van binnensteden – denk bijvoorbeeld aan winkelstraten als de Zijlstraat in Haarlem en de Haarlemmerdijk in Amsterdam. Straatbeelden verbeteren. Vooral de voetganger ging erop vooruit. Steeds vaker liep hij op de baksteen, een mooi ambachtelijk product. Uitgevoerd in warme roodgele combinaties of in de schakeringen daartussen. Passioneel materiaal, met vuur gebakken.

VERGISSING ONGEDAAN MAKEN

Wellicht kent u iets van de allure en de geschiedenis van ons Haarlemse provinciehuis: het paviljoen Welgelegen, het oude paleis van Lodewijk Napoleon. Voor het naastgelegen bijgebouw bestaan nieuwbouwplannen. De binnenplaats tussen beide huidige gebouwen, is een illustratie van onze gehechtheid aan baksteen. We hebben daar namelijk ooit een laag asfalt met een grauwe baksteenimprint neergelegd. Je reinste kitsch natuurlijk. Misschien kunnen we deze vergissing ongedaan maken tegelijk met de nieuwbouw, en warme, kleurrijke echte straatbakstenen neerleggen. Want wie Nederland mooier wil maken, mag best zelf het goede voorbeeld geven.

De gemeentebestuurders van Noordwijk wisten precies wat ze wilden: een boulevard met de allure passend bij een ingetogen internationale badplaats. Maar na een recente herinrichting van het centrumgebied en jaren van planvorming waren er nog maar beperkte financiële middelen voor de Koningin Wilhelminaboulevard beschikbaar. Nadat diverse ontwerpers hun tanden stuk gebeten hadden op het project, wist Hans Ebberink Stedebouwkundig Bureau een concept te creëren dat zowel qua vormgeving als budget de gemeente kon bekoren.

STRAATBAKSTEEN AAN DE KUST

Noordwijkse boulevard is weer visitekaartje

Rust in de aankleding van de openbare ruimte. Daar draaide het allemaal om bij de herinrichting van de Koningin Wilhelminaboulevard in Noordwijk. Of zoals gemeentelijk projectleider Wiebo van Riezen het verwoordt: “Beter eenvoud en rust dan toeters en bellen die gaan vervelen.”

De gemeente Noordwijk liep al jaren rond met plannen voor een nieuwe boulevard. Door gehavende grijze betontegels, rommelige bestratingspatronen en schots en scheef staand meubilair was de inrichting weinig uitnodigend. Het probleem vormde echter het budget. Het leek erop dat met het beschikbare geld alleen betonstenen en standaard fabrieksmeubilair hun weg naar Noordwijk zouden kunnen vinden, met als gevolg dat de boulevard schril zou afsteken bij de met straatbaksteen heringerichte oude dorpskern.

CONTRAST

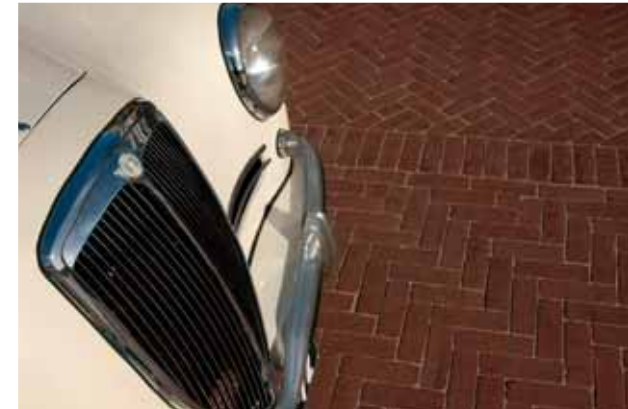
De bebouwing aan de boulevard is vrij druk: diverse bouwstijlen, kleuren en vormen wisselen elkaar af. Om tegenwicht te bieden is de openbare inrichting zo rustig mogelijk gehouden. Dit vertaalt zich in het gebruik van een beperkte hoeveelheid materialen, één bestratingspatroon, heldere lijnen en hardstenen banden. Van Riezen: “Een badplaats is een feestelijke plek waar mensen prettig moeten kunnen vertoeven. Om te voorkomen dat het straatbeeld te druk en te vol wordt, moet de vloer dan niet opgevrolijkt worden. Het tapijt dat er nu ligt, straalt naast rust ook de voornaamheid uit die de gemeente zo wenste.”

De bestrating bestaat uit rode straatbakstenen waardoor een eenheid gecreëerd wordt tussen de boulevard en de hoofdwinkelstraat. De klinkers zijn

“Beter eenvoud en rust dan toeters en bellen die gaan vervelen”

Door enkele functionele ingrepen wisten de ontwerpers echter een plan te maken waarbij de kosten beperkt bleven. Zo is de ondergrondse infrastructuur zoveel mogelijk ongemoeid gelaten. Daarbij heeft de gemeente, ondersteund door ingenieursbureau Waterpas, zelf de regie gevoerd en de aanschaf van materialen verzorgd. In combinatie met de zeer korte uitvoeringstijd zijn er weinig advieskosten gemaakt.

zo hard gebakken dat zout en duinzand er minder vat op hebben. “De straatbakstenen zorgen voor een natuurlijke aansluiting bij de stedelijke omgeving. Enerzijds lopen boulevard en oude kern naadloos in elkaar over, anderzijds bieden de rode stenen een mooi contrast met de gele zandkleur. Daarnaast is het licht in een duingebied heel scherp; lichte kleuren bestrating kunnen daardoor al snel flets aandoen en de bezoeker verblinden”, meent >

De rode straatbakstenen op de boulevard zorgen voor een mooi contrast met de gele klinkers in het duingebied.

Pim Vervuren, landschapsarchitect bij Hans Ebberink Stedebouwkundig Bureau.

Bij de inrichting van de boulevard is een scheiding aangebracht tussen de zeezijde en de zijde met bebouwing. Was voorheen het parkeren met name bij de vuurtoren rommelig opgelost, nu zijn de parkeerplaatsen geconcentreerd aan de zeezijde en op twee parkeerpleinen. De strandzijde biedt een breed trottoir waar voetgangers kunnen flaneren, zonder beducht te hoeven zijn voor obstakels. Accenten hier zijn de bestrating met gele straatbakstenen en de natuurstenen bestrating in de tinten geel, bruin en rood die uitstekend passen bij de

“Een badplaats is een feestelijke plek waar mensen prettig moeten kunnen vertoeven”

duinen. De entree van de strandopgangen is verbreed en het natuurstenen accent komt hier terug in de vorm van zwarte granieten banken. Ook bij het meubilair was het credo rust. Vervuren: “De kleur van de lantaarnpalen en de vuilnisbakken is op elkaar afgestemd waardoor ze wegvallen in het totaalbeeld. Daarentegen nemen de vlaggenmasten wel een prominente plaats in. Ze geven net dat extra feestelijke accent dat een badplaats zo kenmerkt. De witte vuurtoren op de boulevard wordt verlicht met grondspots. Hierdoor is de toren letterlijk en figuurlijk een baken geworden voor nachtelijke bezoekers.”

Van Riezen en Vervuren zijn trots op het project. Met de hand op de knip is het maximale resultaat bereikt: de boulevard is, mede dankzij het gebruik van straatbaksteen, opnieuw het visitekaartje van Noordwijk. ■

De witte vuurtoren is letterlijk en figuurlijk een baken voor bezoekers van de Koningin Wilhelminaboulevard.

DAAF LEDEBOER, ARCHITECTUURHISTORICUS MET BEPALENDE VISIE OP OPENBARE RUIMTE

‘Ik pleit voor een buitenruimte met één verhaal’

Adviseur vormgeving openbare ruimte Daaf Ledeboer in het centrum van 'zijn' Deventer.

Sinds de invoering van de monumentenwet in 1870 heerst volgens Daaf Ledeboer in Nederland de esthetiek van de baksteen. Maar, stelt hij, dat wil niet zeggen dat een gebakken klinker ook altijd op zijn plaats is in een stad. Volgens de adviseur vormgeving openbare ruimte van de gemeente Deventer moet de klinker wel onderdeel zijn van het verhaal dat de stad wil vertellen. Een gesprek met een man die zonder gêne openbare ruimte en mode in één zin met elkaar verbindt.

Het enthousiasme straalt van het gezicht van Ledeboer als hij praat over ‘zijn’ Deventer. In de ruim zeven jaar dat de van oorsprong architectuurhistoricus zich inzet voor de openbare ruimte in deze stad, is hij ermee vergroeid geraakt. Tijdens het gesprek loopt hij dan ook regelmatig naar het raam om allerlei zaken in het straatbeeld aan te wijzen die volgens hem nét dat beetje extra kwaliteit geven aan de buitenruimte. “De openbare ruimte is het meest publieke deel van de stad en daarmee bepalend voor haar karakter. Een goed ingerichte ruimte is onzichtbaar voor het doorsneepubliek. Daarentegen kan een slecht ingerichte buitenruimte een vernietigende invloed hebben op het stadsbeeld. Ontwerpers moeten daarom niet enkel specifiek hun eigen deelaspect willen profileren. Dat maakt een plek kwetsbaar. Een stad moet één

verhaal vertellen en wanneer dat lukt, heeft de openbare ruimte een sterke overtuigingskracht.”

Het verhaal dat Deventer wil vertellen, is dat van een historische plaats. Ledeboer noemt de stad een economisch middel en de historiciteit een marketing issue. Hij heeft niet de pretentie dat straatbakstenen altijd het straatbeeld zullen sieren. “Van oorsprong had Deventer zoals veel steden in Nederland geen klinkerbestrating, maar een vloer van veldkeien. Tegenwoordig zijn straatbakstenen nauw verbonden met historische steden. Maar eigenlijk is dat een modebeeld uit het begin van de twintigste eeuw, het moment dat klinkers in zwang raakten. Pas op dát moment werden straatbaksteen en monumentaliteit door de komst van monumentenzorg met elkaar verbonden. Wie weet gelden ➤

“Je moet durven ingrijpen als een bepaalde inrichting niet werkt”

Een nauwe steeg in Deventer, het centrum van Doetinchem en het kerkplein van Wageningen; het zijn voor Daaf Ledeboer voorbeelden van goed ingerichte openbare ruimten.

over enkele decennia echter de huidige inrichtingsprincipes als toonaangevend”, zegt hij met een schalkse glimlach op zijn gezicht.

MODE

Ledeboer is van mening dat enkel een nauwkeurige analyse van de openbare ruimte uitsluitend kan bieden over de te gebruiken materialen. Hij noemt het gebruik van straatbaksteen in steden dan ook geen must. Niet het sentiment moet de dwingende hand zijn, maar juist het streven naar samenhang in het straatbeeld moet sturing geven aan het inrichtingsproces. En dat niet alleen van gevel tot gevel, maar ook in gevels en wanden. “Mode is geen vies woord. Dat de inrichting van een stad herkenbaar is uit bijvoorbeeld 1993, is een kwaliteit die de ruimte leesbaar maakt. Als blijkt dat een bepaalde inrichting niet werkt, moet je als stedenbouw-

kundige durven ingrijpen. Zo was de keuze van Groningen om de bestrating uit te voeren in knalgele straatbakstenen gewaagd, maar het heeft wel een enorme economische impuls gegeven. Over vijftien jaar is het vast uit de mode, maar ontwerpen is ook aan mode onderhevig. Dat is iets wat landschapsinrichters in Nederland nog niet goed genoeg bevatten.”

Volgens de historicus hebben steden als Doetinchem en Wageningen het idee van samenhang goed begrepen. In deze historisch ogende steden zijn vlakke klinkers gebruikt die een samenhangend geheel vormen met het tijdsbeeld tot de ruimte. Door de inrichting wordt de emotionele beleving van de bezoeker versterkt.

Daarentegen heeft Amsterdam bij de herinrichting van het grachtengebied toch kansen laten liggen,

vindt Ledeboer. “De combinatie van straatbakstenen met hardstenen banden vind ik persoonlijk in dit straatbeeld minder geslaagd. De banden zijn veel te kwetsbaar voor die locatie met haar intensief gebruik. Daardoor ontstaat er een permanent schadebeeld. Als bezoeker kun je zien dat er geïnvesteerd is in de herinrichting, maar een eenduidig beeld is daarmee helaas niet gecreëerd.”

Gelukkig kan het ook andersom. Bij de recente herinrichting van de Haagse binnenstad is een donkere straatbaksteen als bestrating gebruikt. Ledeboer vindt het geen bijzonder mooie steen, maar wel perfect passend in het beeld: de straatbaksteen draagt overtuigend bij aan het verhaal dat de stad wil vertellen. Het doet de architectuurhistoricus zichtbaar deugd dat er in Nederland steden zijn die dat principe wel onder de knie hebben. ■

EEN EVENWICHTIG INGERICHTE BUITENRUIMTE MOTIVEERT MEDEWERKERS

Straatbaksteen maakt het verschil in de werkomgeving

Wie weleens in een omgeving gewerkt heeft waar een blik uit het raam een troosteloos uitzicht bood, weet hoe belangrijk een kwalitatief goede werkomgeving is. Uit diverse onderzoeken is gebleken dat een goed ingerichte omgeving, zowel in interieur als exterieur, stimuleert en motiveert. Contour Straatbaksteen bekeek vier uiteenlopende locaties waar de buitenruimte op een doordachte manier is gebruikt om zowel personeel als bezoekers te inspireren. Hierbij is gekozen voor een academische, medische, kantoor- en industriële omgeving. Alle vier de projecten tonen aan hoe de werkomgeving, met de inzet van straatbaksteen, aan kwaliteit wint.

MEDISCHE OMGEVING

Openbare ruimte rond Lievensberg Ziekenhuis vibreert

Wanneer zonnestralen op de bestrating weerspiegelen, zal menig bezoeker van het Lievensberg Ziekenhuis in Bergen op Zoom de ogen een stukje dichtknijpen. De entree naar het ziekenhuis is een explosie van kleuren, een fel contrast met het modernistische en zakelijke gebouw. Door de integratie van kunst in architectuur wilden beeldend kunstenaar Neel Korteweg en architect Nico Zimmermann van ITZ-Architecten een omgeving creëren die vibreert op het netvlies en die afleiding biedt aan ziekenhuisbezoekers.

Wat gebeurt er met iemand die op bezoek gaat in een ziekenhuis? Deze vraag stond voor Korteweg en Zimmermann centraal bij hun ontwerp voor het entreegebied. Met de gedachte in het achterhoofd dat veel bezoekers vol zorgen naar het instituut komen, wilden ze de route vanaf de parkeerplaats tot aan de ziekenhuisingang zo interessant mogelijk maken. Vanaf de parkeergelegenheid lopen bezoekers over een verhoogd pad tussen rijen berken naar de voorkant van het gebouw. Hier worden ze ontvangen in een 'plan dat vibreert' zoals Zimmermann het betitelt.

RIVIER VAN STENEN

De Amsterdamse ontwerpers ontwikkelden een plan waarin kleur, licht en ruimte de boventoon voeren. De entree is bestraat met bruine, gele, blauwgeglazuurde en rode klinkers. Elk element in deze ruimte benadrukt de medische omgeving. Langs één rand is een meterslange golvende bank aangebracht waarachter lange pampagrassen met witte pluimen de bezoekers toewuiven. 'Wuivende witte zusters', noemt Zimmermann ze liefkozend. Centraal in het plan ligt een vijver waarin het kunstwerk 'Zeebelle' geplaatst is: een niet bestaand dier dat refereert aan de mogelijkheden van de moderne chirurgie. "De straatbakstenen zijn in lange lijnen gelegd. Door deze manier van bestraten geeft het bestratingspatroon richting aan de gang van de bezoeker. Een moeilijk ziekenhuisbezoek moet niet nog ingewikkelder gemaakt worden door allerlei obstakels en onduidelijkheden."

Korteweg en Zimmermann hebben gekozen voor straatbaksteen in het ontwerp, vanwege de duurzaamheid en kleurintensiteit van de stenen. "De klinkers vormen een rivier van stenen. Het was de stratenmakers 'verboden' meer dan vijf stenen van dezelfde kleur achter elkaar te leggen en behalve de gele klinkers mochten gelijke kleuren ook niet naast elkaar liggen. Met conventionele materialen hebben we zodoende toch een eigentijds effect bereikt." Zimmermann heeft er zichtbaar lol in dat de werknemers de herinrichting kunnen waarderen. "Personeel zit tijdens pauzes regelmatig buiten op de bank om een broodje te eten. Het entreegebied is nu onderdeel geworden van de entreehal. En daarin zit de toegevoegde waarde van dit project voor zowel medewerkers als patiënten: een poëtische overgang tussen binnen- en buitengebied dat werkt." ➤

Het gebruik van uiteenlopende kleuren straatbaksteen bij de herinrichting van het ziekenhuisterrein speelt een bepalende rol.

ACADEMISCHE OMGEVING

Functionaliteit speerpunt in Leidse Witte Singelgebied

De gebruikte materialen op de campus van de Universiteit Leiden sluiten prima aan bij de sfeer van de stad.

Flexibiliteit. Dat stond centraal bij de herinrichting van het Leidse Witte Singelgebied, de plaats waar de letterenfaculteit en de bibliotheek van de Universiteit Leiden gevestigd zijn. Dagelijks vertoeven duizenden studenten in dit afgebakende stedelijke gebied. Om de omgevingskwaliteit te waarborgen, moest CH & Partners stedenbouw en landschap de functionaliteit van het gebied en de historie van de gebouwen zien te verenigen.

In tegenstelling tot sommige minder oude academische instituten heerst er een sterke samenhang tussen de bebouwing en de openbare ruimte van de letterenfaculteit. “De campus biedt een historisch stadsbeeld doordat het universiteitsgebouw verschillende entrees heeft en het terrein hoogteverschillen kent. Door de belijning is de samenhang tussen de baksteenarchitectuur en de buitenruimte verder versterkt. Met het ontwerp wilden we bezoekers het gevoel geven midden in de stad te staan, maar tegelijkertijd ook duidelijk

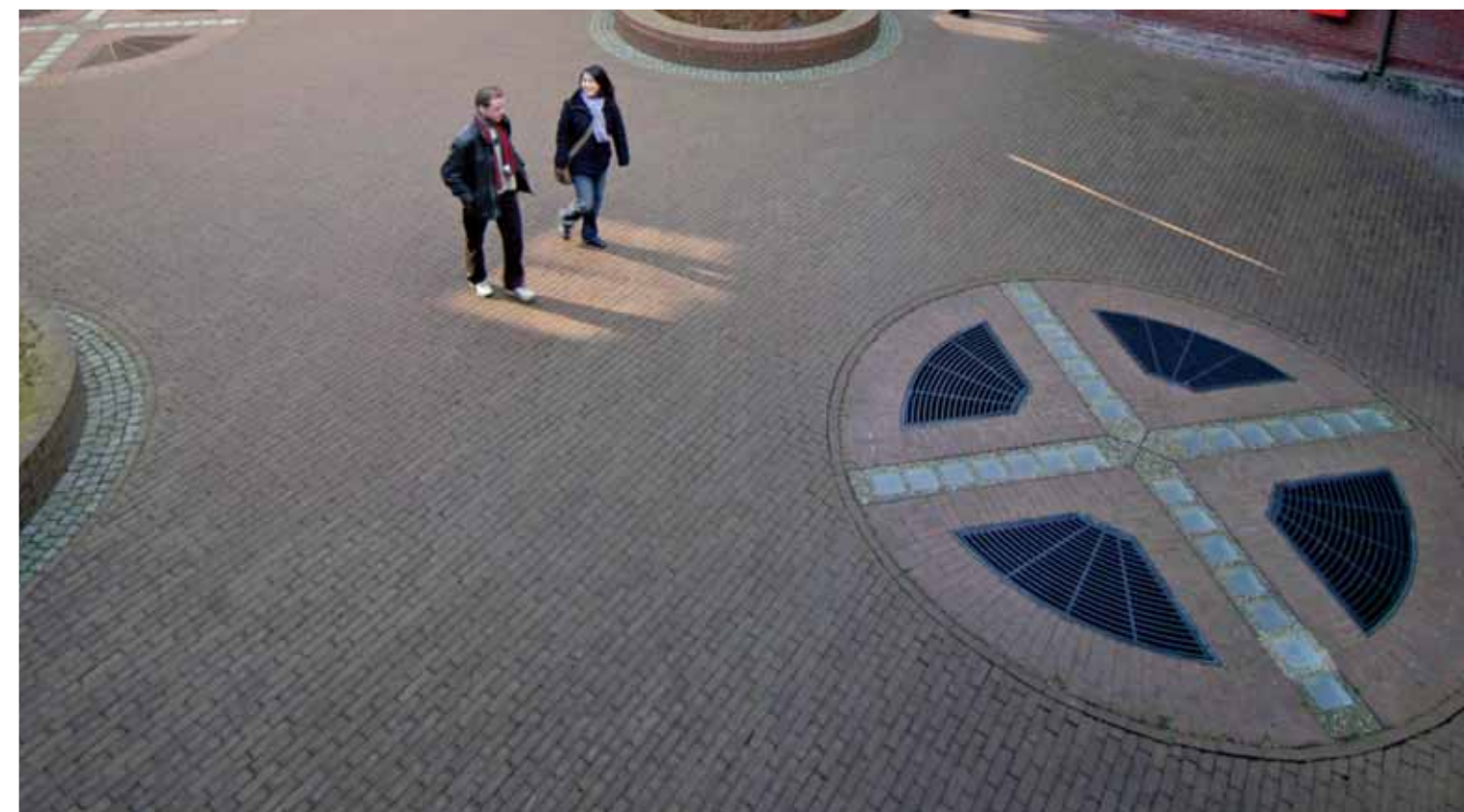
de institutionele setting benadrukken”, vertelt Richard Koek, een van de ontwerpers.

RENOVATIE

Ten grondslag aan de renovatie lag het herstel van de buitenruimte die eind jaren zeventig was aangelegd op de ondergrondse parkeergarage. Het dek van de garage vertoonde een lekkage doordat er volgens de huidige ontwerpers toentertijd met ‘ondeugdelijk materiaal’ is gewerkt. Tijdens de herinrichting is de lijn van de oorspronkelijke plannen uit de zeventiger jaren zoveel mogelijk gevolgd, zij het wel met duurzamere technieken en aangepast aan de hedendaagse eisen. Belangrijk bij de inrichting was de keuze voor Nederlandse straatbakstenen. “Nederlandse klinkers hebben meer ingetogen kleuren dan buitenlandse gebakken stenen. Hierdoor passen ze beter bij het historische karakter van de gebouwen.”

Inmiddels is de tweede fase van het plan ingezet waarbij hoogteverschillen van twintig centimeter

tot anderhalve meter overbrugd moesten worden, omdat de faculteit enige meters hoger ligt dan het centrum van Leiden. Om de toegankelijkheid van een academische werkomgeving als het Witte Singelgebied te garanderen - de omgeving wordt de hele dag door fietsers en voetgangers gebruikt - moeten deze verschillen geleidelijk in elkaar overgaan. “De ruimte bestaat voor 95 procent uit verharding. Het is daarom belangrijk materiaal te kiezen dat aansluit bij de sfeer van de stad. Met de inzet van straatbaksteen blijft de eenheid tussen architectuur en openbare ruimte gewaarborgd. De beperkte beschikbare hoogte op de parkeergarage heeft geleid tot een afwijkend steenformaat en een detaillering met minimale hoogteverschillen.” De heringerichte buitenruimte wordt gebruikt zoals van tevoren bedacht: het biedt zowel studenten als personeel een plek om de volgepakte gebouwen te ontvluchten. “De omgevingskwaliteit is sterk toegenomen. Werknemers kunnen hierdoor optimaal functioneren, maar op zijn tijd ook prettig ontspannen.” ➤

KANTOOROMGEVING

Nederlandse polder centraal in buiten- ruimte Cisco Systems

Het materiaalgebruik in en rondom het gebouw van Cisco Systems in Amsterdam-Zuidoost is zeker niet conservatief te noemen. Staal, hout, glas, beton, natuursteen, straatbaksteen: noem een materiaalsoort en het maakt onderdeel uit van het gebouw of de omringende openbare ruimte. Het terrein, in 'campus' stijl, en het gebouw zijn een ontwerp van HOK International Limited, een wereldwijd bedrijf met een Nederlandse tak in Haarlem. Voor Mike O'Con, designmanager bij HOK, verwoordt de inrichting van het Cisco-terrein een visie op de Nederlandse polder.

Het in Amsterdam gevestigde kantoor van het Amerikaanse Cisco Systems, een bedrijf dat technische ondersteuning biedt voor computernetwerken, is het enige gebouw buiten Silicon Valley dat eigendom is van de onderneming. Het was dan ook belangrijk dat het gebouw niet alleen een praktische functie zou hebben, maar ook commer-

cieel aantrekkelijk zou zijn op de huizenmarkt om van enige waarde te zijn voor het bedrijf. In het totale plan staan bezoekers en personeel centraal. "Cisco wilde de binnen- en buitenruimten op zo'n manier ingericht hebben dat mensen zich er thuis zouden voelen. Naast de aanwezigheid van voldoende faciliteiten voor het personeel, moest de inrichting ook inspelen op een passiever welbehagen, opgeroepen door een subtiel gebruik van licht, kleuren, akoestiek en materialen. Belangrijk hierbij was de aansluiting van het gebouw en de buitenruimte op het omringende landschap."

POLDER

Om dit samenspel te realiseren, werd een breed palet aan materialen ingezet voor zowel het gebouw als de buitenruimte. Voornamelijk de bestrating is een smeltkroes van kleuren, materialen en structuren. En hoewel op het eerste zicht enige samenhang ontbreekt, is dit schijn. "Zowel het

De bestrating rondom het pand van Cisco Systems is een smeltkroes van kleuren, materialen en structuren.

gebouw als de openbare ruimte zijn gevangen in dezelfde patronen, gridlijnen en kleurstellingen. De lijnen van de muren en vloer lopen in elkaar over en vormen een geheel."

De speerpunten in het ontwerp voor de buitenruimte zijn in één woord samen te vatten: polder. "Dit woord verbeeldt voor mij een specifieke flora en fauna, topografische geometrie en kleurenpalet. Maar bovenal de gedachte aan een natuurlijke omgeving. Hiermee samenhangend zijn de materialen die gekozen zijn, bijna allemaal afkomstig uit de natuur. De keuze voor straatbaksteen als bestratingmateriaal ligt dan voor de hand."

Volgens O'Con geven straatbakstenen de buitenruimte ook het uitnodigende gevoel mee dat Cisco zo graag wilde bereiken, een belangrijk element in klantenbinding. "De omgeving maakt dat bezoekers zich welkom voelen. De medewerkers van Cisco zelf waarderen vooral de mogelijkheden tot ontspanning die de buitenruimte hen biedt." ➤

INDUSTRIËLE OMGEVING

Corus: industriële buitenplaats in de duinen

Een opzienbarend project en een culturele daad van formaat. Zo valt in het kort de reconstructie te karakteriseren van het Dudokhuis, het hoofdgebouw van Corus, en het omliggende terrein. Het project werd in 2000 voltooid en is de kroon op Corus' jarenlange streven naar omgevingskwaliteit. Volgens Paul van Beek van Paul van Beek Landschappen BNT, samen met zijn compagnon Charles Vermaas en architect Hans van den Oever van Van Den Oever Zaaier & Partners verantwoordelijk voor de metamorfose van het gebied, toont het resultaat aan dat een productieomgeving ook mooi kan zijn. "Corus is het visitekaartje van de Nederlandse industrie geworden."

Het terrein van het voormalige Koninklijke Hoogovens is gelegen in de duinen nabij IJmuiden. De slechte invloed van zout, wind en erts tasten de architectuur, kleur en expressie van gebouwen en de openbare ruimte aan. Voor de duurzaamheid van elementen is de materiaalkeuze dan ook van cruciaal belang. Belangrijk in het project is het behoud van het erfgoed van de Nederlandse architect Dudok en de teruggave van terrein aan de natuur, in samenhang met het openbaar toegankelijk maken van bedrijfsterrain. Van Beek spreekt dan ook wel van 'een buitenplaats in de duinen'.

TOEGANKELIJKHEID

De ontwerpers hebben nadrukkelijk gekozen voor straatbaksteen in deze harde omgeving. Negentig procent van het vloeroppervlak is bedekt met klinkers, de overige tien procent wordt gevormd door betonelementen en natuursteen. De keuze voor straatbakstenen is zowel van duurzame als esthetische aard. "Het Dudokhuis heeft op het eerste gezicht een haast onmogelijke beige kleur. Deze kan het beste benaderd worden door het te vergelijken met erts- of aardtinten. Straatbakstenen hebben deze aardtinten van nature."

De buitenruimte moet zowel bezoekers als personeel een gevoel van toegankelijkheid geven. In de compositie op de vloer van het centrale plein wijzen alle hoeken en punten naar de voordeur. Door een zachte glooiing in het plein wordt een hoogteverschil overwonnen zonder dat het gebruik van trappen noodzakelijk is. Van Beek meent dat de overtuigingskracht van een ontwerp zit in simpelheid en het veelvoud aan betekenissen die mensen er zelf aan kunnen geven. De inrichting van het plein is dan ook rustig gehouden met als enige uitspatting het kunstig ontworpen meubilair.

Met de gedachte in het achterhoofd dat mensen dagelijks het merendeel van hun tijd doorbrengen op de werkplek, vinden Van Beek en Corus een goede omgevingskwaliteit onontbeerlijk. "Een werkomgeving moet evenwichtig, gezond en mooi zijn. Het terrein rondom het Dudokhuis kan zich meten met de kwaliteit van een stad plein en geeft werknemers een duurzame omgeving waarin ze optimaal kunnen functioneren." ■

Zowel vanuit de lucht (foto boven) als op de grond valt het plein voor het Dudokhuis op door de gebruikte kleurvakken.

Steden aan de rivier: de IJssel

LEVENSADEER VAN DE HANZESTEDEN

De klei uit de Nederlandse rivieren is voor straatbaksteenfabrikanten goud waard, maar onze vaderlandse waterwegen hebben ook de naastgelegen steden geen windeieren gelegd. Na in de vorige uitgave de invloed van de IJssel op de drie zuidelijkst gelegen Hanzesteden nader bekeken te hebben, zijn nu de drie noordelijker gelegen steden Hattem, Zwolle en Kampen onder de loep genomen.

[2]

De IJssel bracht Hattem tot ontwikkeling

De productie van metsel- en straatbakstenen heeft in Hattem in de middeleeuwen een hoge vlucht genomen. Buiten de poorten van de stad staat één van de best bewaarde restanten van de steenbakkershistorie langs de IJssel: de overblijfselen van de steenoven 'Altena'. De bestrating in het stadje bestond oorspronkelijk uit veldkeien, maar tegenwoordig hebben straatbakstenen ook deze IJsselstad veroverd.

Hattem heeft zijn bestaansrecht aan de IJssel te danken. Rond 1175 hebben de toenmalige inwoners hun kerk, die ongeveer 1000 meter landinwaarts lag, verlaten om op de huidige plaats vlakbij de rivier een kerk te stichten. Hieromheen heeft Hattem zich in de loop der eeuwen ontwikkeld tot de stad die het nu is. De Hoenwaard, een uiterwaard die eigendom was van de binnen

de stadsmuren wonende burgers, werd gebruikt voor de productie van gebakken metsel- en straatbakstenen.

Volgens streekarchivaris Gerrit Kouwenhoven heeft Hattem, ondanks de in vergelijking met andere IJsselsteden geringe hoeveelheid kooplieden, geprofiteerd van de baksteenindustrie. Omdat gebakken materiaal eenvoudig verkrijgbaar was, had de stad in de Middeleeuwen al vroeg stenen huizen en bestrate wegen. Het stratenpatroon van Hattem laat het typische profiel van een Hanzestad zien: veel meer steegjes tussen de waterkant en de centraal gelegen Markt dan elders in de stad het geval is. Bijzonder accent in het straatbeeld zijn de fundamenten van de voormalige, zeven meter dikke muren van het kasteel De Dikke Tinne van de hertogen van Gelre die zichtbaar gemaakt zijn in het straatwerk van het Tinneplein. ➔

Hattem had al vroeg in de Middeleeuwen stenen huizen en bestrate wegen. Ook nu nog is dat bepalend voor het gezicht en het karakter van de stad.

Straatbaksteen hoort bij een 'kleistad' als Zwolle

In de hoogtijdagen van de Hanzetijd was Zwolle, gelegen op een knooppunt van waterwegen, een zeer welvarend handelscentrum. Toen het Hanzeverbond langzaam wegzakte, maakte het transport over water plaats voor weg- en spoorvervoer. De relatie met water is echter al sinds jaar en dag speerpunt in de openbare inrichting van Zwolle. Niet alleen doorsnijden vele grachten de stad, ook de verharding vindt zijn oorsprong in de rivieren. Als 'stad midden in de klei' kan het niet anders dan dat straatbakstenen in de bestrating de boventoon voeren, aldus de Zwolse stedenbouwkundige Henk Snel.

De IJssel, het Zwarte Water en de Vecht waren in de Hanzetijd de levensaders van Zwolle. Deze waterwegen hebben anno 2005 hun handelsfunctie verloren en dienen nu een recreatief doel, getuige de jachthaven in het hart van de stad. Het stratenpatroon van Zwolle is nog steeds zoals in de Hanzetijd, omdat de stad in de Tweede Wereldoorlog niet is gebombardeerd. Bij de laatste herin-

richtingsplannen is dit profiel dan ook met zorg bewaard. Om de historische identiteit van de stad te behouden en tegelijkertijd te benadrukken, bestaat de bestrating uit straatbakstenen afgewisseld met natuursteen. Gele IJsselsteentjes, rode walen: alles ligt hier in diverse patronen door elkaar. Hier is volgens Snel bewust voor gekozen. "Mensen waarderen het als ze de geschiedenis van een stad in de historische panden kunnen 'lezen' door verscheidenheid en detailleringen in de gevels. Waarom zou dat bij de bestrating niet zo mogen zijn? Door een uniforme inrichting worden bijzondere historische elementen weggepoetst en dat is zonde." De herbestrating kende een focus op Nederlandse stenen. Dit hield in dat naast het hergebruiken van bestaande straatbakstenen alleen klinkers van Nederlandse bodem in de Zwolse straten terechtkwamen. "De geschiedenis van Zwolle is verweven met die van de kleifabrieken en de (straat)baksteenindustrie. Een mooier verband tussen de IJssel en de stad kan er niet zijn", stelt stedenbouwkundige Snel. ➤

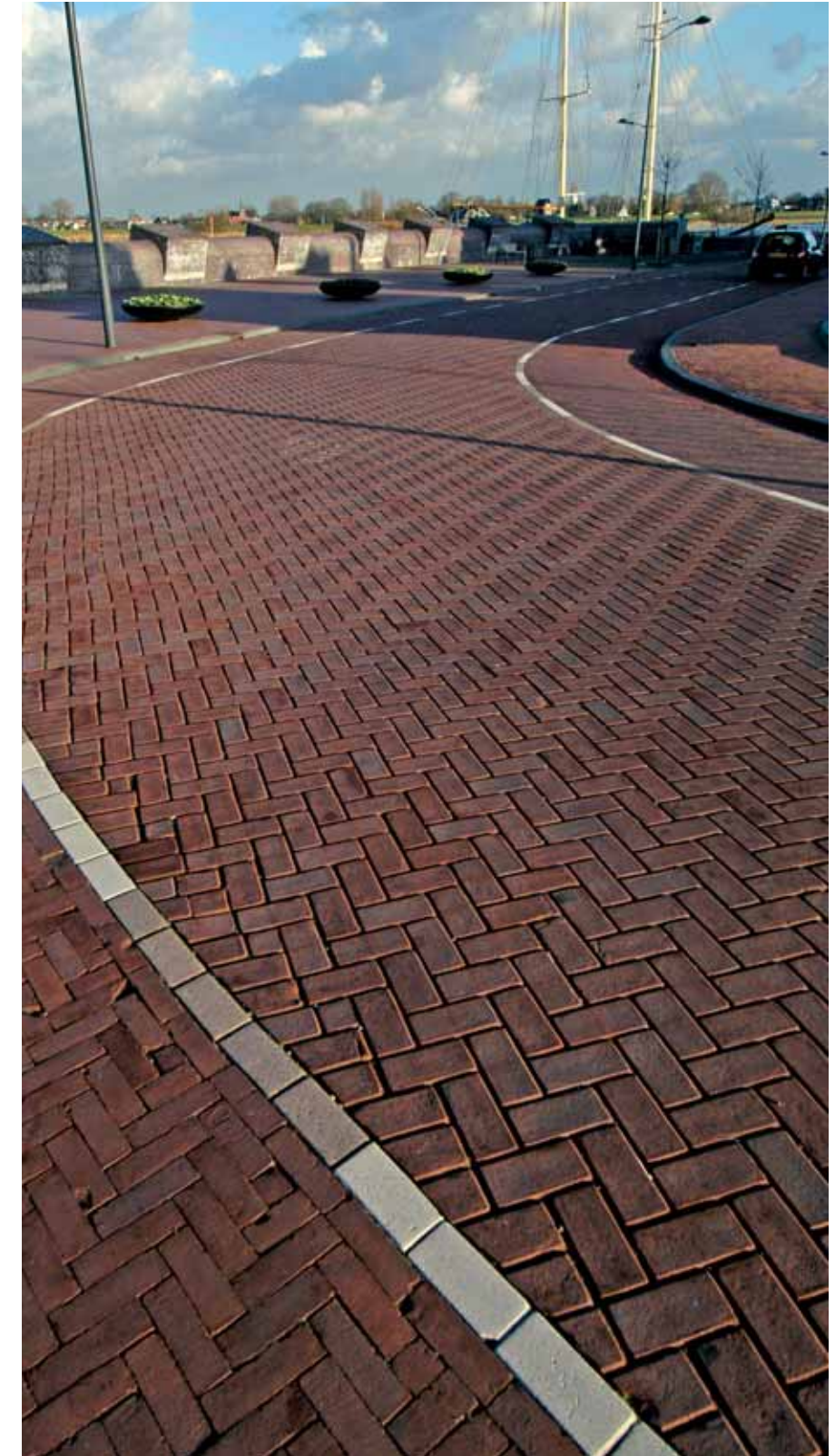
Zwolle heeft al eeuwen een duidelijke relatie met het water in de stad.

Kampen werkt nog aan identiteit

Is Kampen een cultuurstad? Een monumentenstad? Of toch een forenzenstad? De Overijsselse stad worstelt nog met haar identiteit. Of zoals gemeentearchivaris Dicky Haze zegt: "Hierover is het laatste woord nog niet gezegd." Welk etiket Kampen zichzelf ook opplakt, het is in ieder geval een stad die haar bestaansrecht ontleent aan de ligging langs de IJssel.

In de vaderlandse geschiedenis wordt Kampen voornamelijk geprofileerd als handelsstad en maakte dan ook haar sterkste groei door in de Hanzetijd. Het stratenpatroon toont duidelijk de belangrijke relatie tussen water en stad. Dwars door de binnenstad loopt een lange straat, waarvan een aantal zijstraten uitkomen op de IJsselkade, de plek waar vroeger de handelsschepen aanmeerden. Straatbakstenen sieren deze hoofdstraat en de aangrenzende straatjes.

Kampen en de steenbakkerij zijn nauw met elkaar verbonden. In de 15e eeuw werden in de stad in noodtempo stenen huizen opgetrokken. Hiervoor werden voornamelijk bakstenen gebruikt uit de 'eigen' kleiputten. "Speciale gemeentelijke verordeningen stelden dat Kampen het eerste recht had op de stenen uit de IJssel-fabrieken, pas daarna werden ze ook buiten de stadsgrenzen gebracht", vertelt archivaris Haze. Weliswaar is er over de historische productie van straatbakstenen niet veel vastgelegd, de erfenis is er niet minder door. Overal in het huidige Kampen duiken klinkers op: als bestrating of als sierelement. "Kampen is een stad met vele gezichten en dit is met name terug te vinden in de openbare inrichting." ■

Overal in Kampen duiken straatbakstenen op, zoals hier aan de IJsselkade.

LITERATUUR

Uitgelezen

Door Michiel Nieuwenhuys

In deze editie van Uitgelezen bespreekt Michiel Nieuwenhuys twee uitgaven, namelijk Landschapsarchitectuur en stedenbouw '01-'03 en BVR NL Ruimte en Regie. Het eerste boek geeft met interessante projecten een duidelijk beeld van het vakgebied, de tweede uitgave belicht de visie van het bureau waaraan Riek Bakker leiding geeft.

Landschapsarchitectuur en stedenbouw '01-'03

Inmiddels is deel 5 verschenen van de tegenhanger van het Jaarboek Architectuur, zij het dat deze tweejaarlijks verschijnt. Deze verzamelwerken geven aan waar het vakgebied staat en bieden een overzicht van de meest opmerkelijke projecten. Dit maal zijn 40 projecten geselecteerd uit 250 inzendingen. De projectpresentaties zijn thematisch geordend en worden ondersteund door essays over actuele thema's.

LACHERIGE SELECTIE

Zonder afbreuk te doen aan de opgave van de selectiecommissie, werkt de beschrijving van de keuze soms op de lachspieren. Dit wordt onder meer veroorzaakt door de woordlenigheid waarmee de projecten aan de man worden gebracht: je zult toch parkbonbons moeten ontwerpen. Wordt het nog gekker? De modekreten schijnen nu 'robuust, ruig en sleets' te zijn. Overigens valt aan de selectie weinig af te dingen.

Maar de vraag rijst dan ook, wat de slechtste projecten zijn. Waarom niet daarover publiceren om van fouten te kunnen leren.

DORPS EN COLLECTIVITEIT

Dat de grenzen van het vak vervagen is geen nieuws meer, net zo min als de meer integrale planvorming (zie ook het tweede boek). Product en proces gaan hand in hand.

De roep om geborgenheid en individualiteit leidt tot kleinschalige oplossingen, op een dorpse schaal met een hoge mate van collectiviteit: de buitenruimte wordt gemeenschappelijk, steeds minder openbaar. De tuinstad herleeft, Zuidwijk in Haarlem kan worden afgestoft.

Het grootstedelijke, mondiaal ambitieuze plan met het grootse gebaar lijkt plaats te hebben gemaakt voor ambachtelijke invullingen. Kan Nederland zich daarmee internationaal nog op de kaart houden? Overigens wordt in het boek weinig moeite gedaan de internationale of Europese dimensie te belichten.

BOTOX VOOR DE OPENBARE RUIMTE

De oogst lijkt mager, een hoogtepunt is het sluitstuk op De Kern Gezond in Den Haag een plan nog van wijlen Alle Hosper. Tijd voor een analyse door Frank Josselin de Jonge, die het probleem wijt aan de citybranding met veel poenerigheid als resultaat: exotische materialen, overkill en drukke inrichting. Oppervlakkig.

Maar er gloort hoop. Apeldoorn als voorbeeld voor nuchterheid en bescheidenheid, dat wel eens een veel langere houdbaarheid zal blijken te hebben.

COMPLEET, MAAR VOOR WIE?

De thematische orde van de projecten, het brede scala met ook infrastructuur en zowaar het landelijk gebied, een uitstap als een terugblik op '95-'97 en een jaaroverzicht maken het boek mooi compleet. De vraag rijst wel of er een breed publiek mee wordt bereikt of dat het navelstaren blijft van het eigen vakwereldje. Tijd voor discussie over de formule om het vak beter aan de man te brengen?

BVR NL Ruimte en Regie

Doorbladerend een fotoboek met vooral alledaagse taferelen en veel luchtfoto's, in een handzaam formaat. Gewiekst, de foto's op glanspapier en de tekst daartussen 'geplakt' op mat. BVR NL vertelt en toont de visie van het bureau waar Riek Bakker 10 jaar leiding aan geeft: 'strategische stedenbouw' als een spin in het web. De intensieve wisselwerking tussen strategie, ontwerp en realisatie is de randvoorwaarde om te kunnen sturen in ruimtelijke ontwikkeling.

DE STILLE KRACHT

De filosofie van BVR is sturen. Diep doordringen tot de kern van de opgave, ontwarren, niet schuw voor bestuurlijke confrontaties en partijen bijeen brengen. Katalysator van een denkproces en daarbij acceptierend dat anderen soms het potlood hanteren. Het stempel van de geest en kwaliteit moet dan wel zijn gezet: de ambitie om iets aibaars en genietbaars te maken waarmee je een bijdrage levert aan een goed functionerende samenleving.

EUROPESE DIMENSIE

De thematische essays plaatsen de actualiteit van de stedenbouwkundige opgave nadrukkelijk in een Europees kader. Het heeft met grensoverschrijding te maken, met plannen op regionaal niveau en het organiserend vermogen in strategische netwerken.

Maar ondanks dit hoge abstractieniveau slaagt het bureau ook in de uitwerking van concrete plannen: Leidsche Rijn, Centrum Helmond, Noordelijke IJ-oever en de moeizame strijd rond het Utrecht Centrum Plan.

Uitgeverij: Uitgeverij THOTH
ISBN-nr 90-6868-376-4
Redactie: Harry Harsema e.a.
248 pagina's

Uitgeverij: Uitgeverij THOTH
ISBN-nr. 90-6868-363-2
Redactie: Erik Pasveer en
Peter Paul Witsen
172 pagina's

SILICON VALLEY EN OPENBARE STAD

Hilde Blank, mededirecteur, beschrijft zelf welke lessen getrokken kunnen worden van Silicon Valley op het gebied van publiek-private samenwerking. De aanpak is veel doeltreffender, maar het initiatief ligt meer bij marktpartijen, dus het geld. In Nederland liggen de ambities breder en hoger, maar 'lekt' er veel kwaliteit weg in stroperigheid. Sleutelbegrip is het *redevelopment agency*, dat in Nederland nog geboren moet worden.

De parallel met de openbare ruimte in het andere besproken boek is treffend: ook hier de *branding* als commerciële drijfveer, de vraag om veiligheid en de privatisering van de openbare ruimte.

De overheid verliest het primaat op de inrichting van de openbare ruimte en dat zal in ieder geval de betrokkenheid van bewoners en gebruikswaarde verhogen. De invloed die dat heeft op de stad wordt met pessimisme tegemoet gezien.

SUCCES OP HERHALING

De idealen blijven ongebroken, zelfs de bouwfraude wordt als kans op revanche gezien. De karikaturale beeldvorming van publieke sector versus private zou plaats moeten maken voor een gemeenschappelijke taal. Er moet een nieuwe brug worden geslagen waarin inhoudelijke concepten, ambitieus realisme en organiserend vermogen de drijfveren zijn. Ze zullen nog van zich laten horen. ■

De binnenstad van Leeuwarden is stevig aangepakt, zodat bezoekers weer volop ruimte kregen.

De binnenstad van Leeuwarden oogt ruim. En dat is ook precies het effect dat de Blauwe Diamant van het Noorden, zoals de stad zichzelf noemt, wilde bereiken met haar recente herinrichtingsproject Binnenstad Nieuwe Stad. Leeuwarden pretendeert een open, ruimtelijke inrichting te hebben met veel aandacht voor groen en water. De verantwoordelijke wethouder Gerrit Krol en de gemeentelijke stedenbouwkundige Wieger van der Schaaf spreken trots van een 'boppeslach', de Friese term voor een geslaagde krachtmeting.

FRIESE HOOFDSTAD RICHT STRAATBEELD OPNIEUW IN

Metamorfose brengt Leeuwarden dichterbij winkelend publiek

De Friese hoofdstad zette zeven jaar geleden de eerste stappen op weg naar een hernieuwde binnenstad onder het motto Tijd voor Schoonheid. Enerzijds was dit grondige onderhoud eenvoudigweg noodzakelijk, anderzijds had Leeuwarden te kampen met teruglopende bezoekersaantallen. Wethouder Krol: "Het winkelend publiek wil het liefst een perfect uitzijnde binnenstad als winkelomgeving. De kwaliteit van het straatbeeld was echter in de loop der jaren sterk teruggelopen." Van der Schaaf vult aan: "De binnenstad was dichtgeslibd door diverse kunstwerken en particuliere initiatieven als kiosken. Het is een cyclisch proces dat mensen zich steeds meer openbare ruimte toe-eigenen. Ook nu zal dit weer gebeuren." De binnenstad werd grondig aangepakt. Straten en pleinen werden leeggeruimd, grachten uitgebaggerd en onnodig reclamemateriaal van gevels verwijderd. Dit proces bracht vooral veel ruimte voor voetgangers: in het project Binnenstad Nieuwe Stad hebben zij de prioriteit. Op een enkele stadsbus na,

wagen gemotoriseerde voertuigen zich niet in het kernwinkelgebied.

STRUCTUURBEELDEN

Aan de hand van enkele structuurbeelden zijn karakteristieken in het straatbeeld versterkt. Hierbij wordt steeds nadrukkelijk het historisch gezicht van de binnenstad benadrukt. Zo is in het structuurbeeld 'grachten' alle aandacht gegeven aan deze watergangen, die gezien worden als de dragers van de openbare ruimte in de binnenstad. Tot grote spijt van vele 'Liwwarders' moesten de karakteristieke witte kadehekjes wijken aangezien deze niet in het authentieke Leeuwarder straatbeeld voorkwamen. De beplanting is vier meter uit de kade geplaatst om een flaneerzone te creëren. Aanlegsteigers voor kano's of motorbootjes completeren het geheel. Bij de pleinen domineert voornamelijk de weidsheid. Slechts een enkel element, zoals het standbeeld van 'Us Heit' op het Raadhuisplein of de Waag op het Waagplein, trekt de aandacht. >

Het nieuwe straatmeubilair valt in tegenstelling tot de rustige bestrating op.

De rode straatbakstenen op het Raadhuisplein sluiten prima aan bij de historische karakteristiek van het Leeuwarder stadhuis.

In elk structuurbeeld is bij de bestrating een hoofdrol weggelegd voor straatbaksteen. Van der Schaaf vindt dat dit oer-Hollandse product in uitstraling perfect past bij de historische binnenstad, door hem 'de parel van de stad' genoemd. De rode gebakken klinkers benadrukken volgens hem de duurzaamheid en authenticiteit van de stad. Het kernwinkelgebied wordt binnen dat structuurbeeld verbijzonderd met Chinese natuursteenkeien die dit gebied een chique uitstraling geven. Als accent in de bestrating liggen langs de stoepranden dertig

“We hebben de uitstraling gekregen die we verwachtten”

centimeter brede, Belgische hardstenen banden. In het historische deel van de binnenstad zijn de drie terpen waarop Leeuwarden gebouwd is, nog duidelijk te herkennen. De heuveltjes zijn echter niet geaccentueerd met trapjes of andere bijzonderheden om de binnenstad ook voor gehandicapte bezoekers mogelijk te maken.

MEUBILAIR

Als contrast met de rustige bestrating is het meubilair redelijk opvallend te noemen. Vermoeide bezoekers kunnen even uitrusten op een als vierkante poef vormgegeven houten bank. En wie zijn fiets wil stallen, kan dit doen in een echte Leeuwarder fietsbeugel. “Deze moderne roestvrijstalen fietsbeugel is ontwikkeld door een Leeuwarder bedrijf en is zeer robuust doordat hij wordt vastgeklonken in een betonblok onder de bestrating. De afgelopen jaren hebben we dan ook nog maar enkele beugels vervangen.” De verlichting op het Waagplein is haast futuristisch. Twee paarse, gebogen lichtmasten met op de kop diverse lampen en spots lichten het winkelend publiek bij.

Wethouder Krol is tevreden met het resultaat. “Leeuwarden heeft de uitstraling gekregen die we verwachtten na deze herinrichting. Het is nog te vroeg om te kunnen zeggen dat het duizenden extra bezoekers opgeleverd heeft, maar zeker is al wel dat de neerwaartse spiraal is doorbroken. Pas als de economie weer aantrekt, kunnen we echt zien wat het resultaat is en of we een ‘boppeslach’ hebben geleverd.”

DE BESTE ARGUMENTEN LIGGEN OP STRAAT

Straatbaksteen is een veelzijdig en kwalitatief hoogstaand product dat pleinen, parken en straten, maar ook de particuliere woonomgeving een tijdloos en hoogwaardig karakter geeft. Het is overal toepasbaar, onderhoudsarm, slijtvast en kent een lange levensduur. Bovendien kan het uitstekend gecombineerd worden met andere materialen. Voor informatie zie www.straatbaksteen.com, een informatiebron voor professionele gebruikersgroepen.

STRAATBAKSTEEN, BIJZONDER VOOR BINNEN EN BUITEN